

VERGİ UYGULAMALARINDA BÖLGESEL KALKINMA HEDEFLERİ VE BÖLGESEL MALİ TEŞVİKLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Niyazi ÖZKER*

Mine BİNİŞ**

Özet

Bu çalışmada ekonomik gelişme hedeflerinin sağlanmasına yönelik bölgesel ekonomik gelişmeler üzerinde söz konusu olan vergilemenin etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Dolayısıyla aynı gelişme sürecinde tüm sektörler üzerinde girişimci bir etkiye sahip kamu harcamaları ve vergi ödemeleri mali politikalarla birlikte düşünülmüştür. Mali politikaların sahip olduğu araçların bölgesel kalkınma için oldukça önemli olduğu ve vergi politikasının kamusal karar alma sürecinde bölgesel kalkınmayı sağlamak için ulusal tasarruflara destek vermesi gereği ve tüm mali girişimler yoluyla desteklenmesi gereği anlaşılmaktadır. Optimal ekonomik seviyeyi ve bölgesel kalkınmayı yakalamak için, vergileme sürecinde ekonominin üretim etkinliğine bağlı olan değişik vergi oranlarında değişik vergi genişliği ortaya konulmalıdır. Diğer bir deyişle genel denge içerisindeki sosyal refah fonksiyonu ve ayrıca sahip olduğumuz bir çok vergi de bölgesel ekonomi ve üretim etkinliğini etkilemekte ve vergi uygulamaları sürecinde faaliyet gösteren bir çok iktisadi faaliyete sahip olan tüm firmalar arasında marjinal ikame oranı etkinliğini de gerekli kılmaktadır. Bu analizler ifade ettiğimiz gibi oldukça güçlü uygulamalara sahiptir ve bölgesel kalkınma için doğal kaynakların kullanımı vergi uygulamalarının etkilerine de bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları; Bölgesel Üretim; Marjinal İkame Oranı; Bölgesel Kalkınma; Mali, Araçlar; Sosyal Refah Fonksiyonu; Ulusal Tasarruflar.

Abstract

In the study, we aim to bring up the effect of taxations that have impact on the regional economic areas to ensure development targets. Hence, public expenditure and tax paying are thought together with financial politics which have enterprices on all sector in the same development processs. Understood that the instruments that financial policies have, are very important for regional development and tax policy must be manipulated via all fiscal enterprices

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Maliye Bölümü

** Araş. Gör., Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Maliye Bölümü

and support national savings to the regional development in public decisions making process. To catch the optimal level of economic and regional development, different tax commodious should be maintained taxation process at different rates depends on the productive efficiency of economy. On the other hand, social welfare functions in general balance and many our taxes also affect the regional production efficiency of economy and regional production efficiency requires that the marginal rate of substitution between all firms that have many economic activities are performed in tax applications process. This analysis has some very strong implications that we suggest and the natural resources of allocations depends on the effect of tax applications to regional development too.

Keywords: Public Expenditure; Regional Production; Marginal Rate of Substitution; Regional Development; Financial Instruments; Social Welfare Functions; National Savings.

1. Giriş

Vergi, kamu harcamalarının karşılanması amacıyla, devlet veya devletin açıkça yetki verdiği kamu kuruluşlarının, tek taraflı ve karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden topladığı gelirlerdir. Günümüzde vergiler gelir sağlamanın yanı sıra siyasal, sosyal ve ekonomik işlevler de taşımaktadır.

Bir ekonomi için yalnızca ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi yeterli olmamakta aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınmanın da sağlanması gerekmektedir ve devlet bu amaçların gerçekleştirilmesi için maliye politikası araçlarını kullanmaktadır. Özellikle maliye politikası araçları içerisinde yer alan vergiler ile ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleştirilebilecek, bölgesel gelişme farklılıkları azaltılabilecek ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma desteklenebilecektir. Çalışmada kalkınma/ bölgesel kalkınma kavramlarına, Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları ve gelişimine, vergiler ile bölgesel kalkınma ilişkisine ve son olarak Türkiye’de vergilerin, mevcut vergisel teşviklerin bölgesel kalkınmaya etkilerinin değerlendirilmesine yer verilecektir.

Kalkınma, bölgeler bazında ele alındığında, sadece üretimin ve kişi başına düşen gelirin artırılması değil ekonomik ve sosyo- kültürel yapının değişmesini ve bölgesel farklılıkların giderilmesini de kapsayan dinamik bir süreçtir. Bu süreçte genel kalkınma stratejileri ile birlikte bölgesel kalkınma politikaları da önem taşımaktadır (Yılmaz, 1999: 81). Herhangi bir ülkede iktisadi kalkınma, kişi başına düşen milli gelirin devamlı ve reel olarak artması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir arttıkça ve bunun dengeli bir dağılımı sağlandıkça bireylerin hayat standartları yükselmekte ve tasarrufta bulunma imkanları artabilmektedir. Böylece, milli gelirin gittikçe artan bir kısmını yatırımlara ayırabilme ve sermaye birikimini

artırma imkanı sağlanabilmektedir (Türk, 1985: 149). Kalkınmanın ekonomik amaçlarının yanı sıra eğitim, sağlık, ulaşım gibi sosyal amaçları da taşıması öneminin günümüzde giderek artması sonucunu doğurmuştur (Sinemilioğlu, 2009: 249). Bir ülkede kalkınma politikaları belirlenirken büyümeyi teşvik eden ve kısmen kısıt olan faktörlerin arzının artırılması ve maksimum sosyal net hasılayı koruyan bir faktör kullanım modelinin elde edilmesi gibi bazı temel unsurların dikkate alınması gereklidir (Demircan, 2003: 99).

2. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişimi

Günümüzde ülkeler açısından önemli bir amaç haline gelen bölgesel kalkınmayı gerçekleştirilebilmek ve bölgesel farklılıkları giderebilmek amacıyla çeşitli bölgesel kalkınma politikaları uygulamaya konmaktadır. Az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgelere sosyal refah açısından yaklaştırılması ve farklılıkların giderilmesi politikaları beraberinde bölge ve kalkınma kavramlarının bir bütün olarak ele alınmasına yol açmış ve bölgesel kalkınma çabalarında alternatif politika arayışlarını gündeme getirmiştir (Arslan, 2005: 276). Çağdaş bölgesel kalkınma kavramı çerçevesinde, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi amacının yanı sıra, bölgelerin kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi, küresel rekabet güçlerinin artırılması, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Akın, 2006: 295).

Bölgesel ekonomik farklılıklar, ulusal refahın, ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanlar tarafından eşit olmayan bir şekilde paylaşılmasının temel nedeni olmaktadır (Öner, 2004: 326). Ekonomik faaliyetler belirli alanlarda toplanma eğilimi göstermekte ve bu durum gelişme noktaları etrafında yoğun bir şekilde ekonomik faaliyetlerin artmasına, bölgeler arası dengesizliğe yol açabilmektedir (Yılmaz, 1999: 81). Genel olarak merkezi sistemle yönetilen ülkelerde yerinden yönetimin güçlü olduğu ülkelerden farklı olarak bölgelerarası dengesizliklerin önemli boyutlarda olduğu gözlenmektedir. Ekonomik merkezlerden uzak olmak, sanayinin yapısal sorunları, uygun bölgesel çevre, sosyo-ekonomik altyapı, belirlenen dengesizliklerin nedenlerindedir (DPT, 2000: 43). Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yatırım kararlarının çeşitli araçlar ve kurumlar aracılığıyla etkilenmesi gerekmektedir.

Bölgesel kalkınma politikaları son yıllarda önemli ve hızlı bir dönüşüm yaşamıştır. Bölgesel kalkınma kavram ve stratejileri farklı açılımlar göstermiş ve bu son yıllarda küreselleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik coğrafyanın oluşmasına yol açmıştır. Son bölgesel kalkınma uygulamaları ulusal-bölgesel alanın yeniden yapılandırılması açısından ulusal toprağın ayrıştırılmasını yönlendiren, bölgesel ilişkilerin yeniden derecelendirilmesi ve kent-sel-kırsal ilişkilerin yeniden ele alınmasını yansıtmaktadır (Mercado, 2002: 1). Geçmişte bölgesel kalkınma politikaları büyük ölçekli altyapı yatırımlarına ve içe dönük yatırımlar çekerek kalkınma hedeflerine ulaşma eğilimine dayanıyordu. Yeni bir yaklaşıma olan ihtiyaç, önemli ölçüde kamu fonlarının tahsisine rağmen geçmiş politikaların bölgesel farklılıkların azaltılmasındaki ve geri kalmış bölgelere yardım etmedeki başarısızlığa dayanmaktadır (Goldenberg, 2008: 23).

Bölgesel kalkınma politikalarının amacı bölgesel dengesizliğin somut bir göstergesi olan, ülke nüfusunun ve başlıca ekonomik faaliyetlerin ülkelerin belli bölgelerde yoğunlaşması sonucunda diğer bölgelerin nüfus yönünden daha az yoğun ve ekonomik açıdan daha az gelişmiş olmasının yol açtığı sorunları çözmektir (Yılmaz, 1999: 81). Bu amaçla uygulanan politikalar; fiziki ve sosyal altyapı yatırımları, geri kalmış bölgelere özel yatırımları çekmek amacıyla sağlanan mali teşvikler, ticari yatırımlar için sağlanan banka kredileri ve özellikle az gelişmiş bölgelerde yabancı yatırımları çekmek ve ihracatı artırmak amacıyla kurulan serbest bölgeler şeklindedir (Mutlu, 2003: 22). Bölgesel kalkınma politikaları oluşturulurken, bölgenin kaynaklarının analiz edilerek ve mevcut durumu dikkate alınarak kısa, orta ve uzun vadeli politika araçlarının tutarlı bir biçimde oluşturulup uygulamaya konması gerekmektedir (Akan & Arslan, 2008: 109).

3. Bölgesel Kalkınma ve Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgelerin coğrafi koşulları ve sosyal yapılarının sonucu olarak belli bölgelerde sanayi toplanmakta bu durumda kutuplaşmayı doğurmaktadır. Türkiye’de bu eğilim, bölgelerarası gelişmişlik farkları açısından önemli sorunlara yol açmıştır (Pınar, 2006: 218). Türkiye’de bölge kavramı daha çok merkezi yönetimin taşra örgütlenmesi çerçevesinde ele alınmakta ve birkaç ilin kümelenmesi ile oluşturulan, ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alanı ifade etmektedir (Mürteza & ALİYEV, 2006: 83).

3.1. Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikalarının Kapsamı

Kalkınma konusu birinci beş yıllık kalkınma planından başlamak üzere kalkınma planları içerisinde yer almış ve bu çerçevede kalkınmada öncelikli yöreler belirlenerek çeşitli projelerle bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine çalışılmıştır (Sinemillioğlu, 2009: 254). Kalkınmada Öncelikli Yörelerde uygulanacak teşvik tedbirleri yıllık programlar ile belirlenmekte ve bölgenin özellikleri doğrultusunda ek tedbirlerde uygulamaya konulabilmektedir. Ülkemizde Kalkınmada Öncelikli Yöreler nispi olarak daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yörelerden oluşmaktadır (Arslan, 1991: 48).

Türkiye ekonomisinin genel yapısı incelendiğinde; çeşitli bölgeler arasında önemli gelişme dengesizlikleri olduğu görülmektedir. En fakir beş bölgede kişi başına GSYİH ulusal ortalamanın üçte biri ile yarısı arasındadır ve diğer yedi bölge ulusal ortalamanın %75'nin altında kalmaktadır. Bunun tersine, en zengin beş bölgedeki gelir ulusal ortalamanın % 127 ile % 190 arasındadır. (Reeves, 2006: 44). DPT'nin 2003 yılındaki çalışmasında; ülke, bölge, il ve ilçeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri, iller arasındaki farklılıkları oluşturan ve birbirleriyle etkileşim içindeki 58 sosyo-ekonomik gösterge temel bileşenler analizi tekniği kullanılarak değerlendirilmiş ve Türkiye'deki tüm iller beş grup (birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci derecede gelişmiş iller) altında toplanmıştır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 7). Bölgeler arası gelişmişlik düzeylerin temelinde altyapı ve sermaye birikimi yetersizliği, sosyo- kültürel etkenler gibi birçok faktör rol oynamaktadır (Akan & Arslan, 2008: 108).

3.2. Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikalarının Değerlendirilmesi

Bölgesel amaçlı destek uygulamaları, bölgenin coğrafi konumu, ulaşım imkanları, altyapı, eğitim durumu ve diğer sosyal olumsuzlukların bölge ekonomisi üzerinde oluşturduğu haksız rekabetin giderilmesine dayanmaktadır. Ekonomik faaliyetin gerçekleştirilmesi için gerekli olan altyapı yatırımları devletçe karşılanmadığı takdirde teşvik uygulamalarına duyulan ihtiyaç artacaktır (Çiloğlu, 2000: 31- 32). Türkiye'de bölgesel gelişme stratejileri, kalkınmada öncelikli yöreler politikası üzerine oturtulmuştur. Bu doğrultuda altyapı yatırımları ile teşviklerin geri kalmış yörelere aktarılması temel politika olarak benimsenmiş ve tüm kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer verilmiştir (Akın, 2006: 295). Kalkınmada Öncelikli Yöreler

politikaları ve tedbirlerinin uygulamaya konulması sonucu geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizlikler hedeflenen ölçüde giderilememiştir (Sarıca, 2001: 161).

Ülkemizde bölgesel politikalar ilk kez 1960'lı yıllarda gündeme gelmiş, 1963 yılında başlayan planlı dönemde hazırlanan beş yıllık kalkınma planında yatırımların dağılımında bölgesel kalkınma esas alınacaktır ilkesine yer verilmiştir. 1970 ve 1980'li yıllarda planlamadan bağımsız olarak teşvik unsurlarına dayalı geleneksel bölgesel politika niteliğinde uygulamalara yer verilmiştir (Bilen, 2006: 264). 1998 İlerleme Raporunda, Avrupa Komisyonu geniş bölgesel gelişmişlik farklarından kaynaklanan boşluğu kapatma önceliklerinin hükümetin öncelikleri arasında yer alması gerektiğini ve bu görev doğrultusunda Avrupa Birliği, Türkiye'nin kalkınmasında Birlik ortalamasının karşılanmasında kaynaklarını bu amaçla dağıtacağına altını çizmiştir. 2000 yılında, Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu, AB'deki bölgesel kalkınma politikaları ve yerel yönetimlerinin kurumsal yapısının, Türkiye'de bölgesel kalkınma projeleri için örnek bir form olabileceği vurgulanmıştır (Helvacıoğlu&Deniz& Tektas, 2008: 649).

2001 yılında alınan yeni bir kararla teşvik mevzuatı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları yatırımlara yönlendirmek suretiyle katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır (Pınar, 2006: 220). 2002 yılında, Türkiye, AB'de kullanılan sistem NUTS-IBBS kabul etmiştir. Bölgeler AB terminolojisinde NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak adlandırılmakta, planlama ve bölgeler arası karşılaştırmalar bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır (Mürteza & ALİYEYEV, 2006: 84). Türkiye'de, NUTS 1 seviyesi 12 bölge içerirken, NUTS 2 düzeyi 26 bölge içermektedir. Son olarak, NUTS 3 düzeyi Türkiye'deki tüm 81 ili içermektedir (Helvacıoğlu & Deniz & Tektas, 2008: 649). Ayrıca DPT bünyesinde Bölgesel Politika ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 2006 yılında yasalaşan 5949 sayılı “ Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile yerel düzeyde programlama ve uygulama kapasitesinin oluşturulması için kalkınma ajansları kurulması yasalaşmıştır (Bilen, 2006: 265).

4. Vergiler ve Bölgesel Kalkınma İlişkisi

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında vergi politikası önemli bir araçtır. Bununla birlikte ülkelerin gelişmişlik derecelerine göre dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomi içindeki payı ve rolü farklıdır.

4.1. Vergi Politikalarının Bölgesel Kalkınmayı Gerçekleştirme Amacıyla Kullanılması

Devlet maliye politikası araçlarını kullanarak kamu yatırım harcamaları ve kamu gelişme carileri aracılığıyla bir yandan ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesini diğer yandan da vergi politikası ile ekonomideki toplam tasarrufları artırılmasını amaçlamaktadır. Bu durumda vergi politikaları teşvik edici vergileme, kalkınmanın finansmanında vergi politikası şeklinde adlandırılmaktadır (Devrim, 2002: 84). Vergiler, korumak ve geliştirilmek istenen alanlar için vergi teşviki, önlenmek istenen alanlarda ise vergilerin artırılması yoluyla müdahale edilmesini kolaylaştırabilmektedir (Eker & Altay & Sakal, 2002: 44- 45).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısı vergi yapısını önemli ölçüde etkilemekte ve kalkınma süreci tamamlanıncaya kadar vergi bileşimleri değişmektedir. Bu ülkelerde gelir üzerinden alınan vergi paylarının düşüklüğü; dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini azaltmaktadır (Demircan, 2003: 100, 107). Kalkınmanın finansmanında kullanılan vergilerden gelir üzerinden alınan dolaysız nitelik taşıyan gelir ve kurumlar vergileridir. Bu tür vergilerin oranlarındaki artış kişi ve kurumların tasarrufları ve yatırımları üzerinde önemli etkiler doğurabilecektir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 52). Gelir vergisinin geniş bir gelir esnekliğe sahip olması, gelişmenin ilk aşamalarında yatırımların finansmanında bu kaynaktan önemli ölçüde yararlanılmasını sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda şirketlerin sayısı ve büyüklüğünün yetersiz seviyede olması ve vergi sisteminde yer alan istisna ve muafiyetlerin genişliği kurumlar vergisinin artırılmasını güçleştirmektedir (Eker&Altay&Sakal, 2002: 236- 237). Kurumlar vergisi oranında indirim yapmak şeklinde gerçekleştirilen indirimler, kurumlar vergisinden tamamen muaf tutmak veya bazı yatırım projeleri için daha düşük kurumlar vergisi oranlarının getirilmesi şeklinde uygulanabilecektir. Yatırım maliyetlerini azaltmaya yönelik teşvikler yatırımcıların yatırım maliyetlerini azaltılmasına yönelik uygulamaları içermektedir (Tekin, 2006: 304, 306). Bu uygulamalara örnek olarak yatırım

indirimi, özel amortisman rejimi, indirilmiş vergi oranları gösterilebilir. Geri kalmış yörelerde hızlandırılmış amortisman yöntemi uygulanarak, yatırımların bu yörelere kayması sağlanabilecektir; indirilmiş vergi oranı ile bu yörelerde genel vergi oranının altında bir oran uygulanarak yatırımlar özendirilebilecektir (Pehlivan, 2002: 341).

Dolaylı vergiler, dolaysız vergiler kadar olmasa da ülkenin ekonomik yapısına uygun kullanıldığı takdirde ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlayabilecektir. Örneğin gümrük vergileri ile yurtiçi sanayi korunabilecektir, lüks tüketim azaltılabilecek ve ülke kaynakları daha rasyonel kullanılacaktır. Aynı şekilde özel tüketim vergileri de ekonomik kalkınmanın finansmanında kullanılabilir (Demircan, 2003: 111). Servet üzerinden alınan vergilerin kalkınmanın sağlanmasında kullanılabilmesi için geniş arazilerin veraset yoluyla mirasçılara geçmesi yüksek oranla vergilendirebileceği gibi, mirasın şirket olması dolayısıyla şirket hisselerinin vergi dışında tutularak kurumsallaşma sağlanarak yüksek bir tasarruf gücü oluşturabilecektir (Eker & Altay & Sakal, 2002: 238).

4.2. Vergisel Teşvikler

Teşvik politikaları, bölgeler arası gelir düzeyi ve iller arası gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak gibi sosyal amaçlarla veya istihdam yaratmak, yatırımları teşvik etmek, katma değeri yüksek gelişmiş teknolojileri kullanmak, ekonomik istikrar ve büyümeyi sağlamak gibi ekonomik amaçlarla kullanılan bir kamusal politika aracıdır (Güven, 2007: 21). Vergi teşvikleri, uygulanan teşvik türüne ve uygulamanın kalitesine bağlı olarak yatırımlar üzerinde bir etkiye sahip olabilmekle birlikte herhangi bir sektörün rekabet gücünün artmasında ülkenin ekonomik özellikleri ve sektörün içinde bulunduğu rekabetçi ortam da önemli bir etkiye sahiptir (Tekin, 2006: 301- 302).

Teşvik edici vergi politikaları belirli bir kazanç veya iradın vergiden istisna edilmesi veya verginin çeşitli yollarla ertelenmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bir vergi teşvikinin efektif olabilmesi için, herhangi bir vergisel teşviğinin olmadığı bir durumda yatırımcıların karşı karşıya kalacağı efektif vergi yüküne kıyasla, belirli yatırım projelerine sağlanan teşviklerin yatırımcıların efektif vergi yükünü azaltıp azaltmadığına bakılmalıdır (Tekin, 2006: 301). Gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün ekonomik büyüme ve kalkınmayı tek başına sağlaması mümkün olmadığından devletin bazı faaliyetlerde öncü olması gerekmektedir. Bu ise gelişmekte olan ülkelerde devletin vergi-

sel teşvikleri doğru alanlarda doğru miktarlarda kullanması ile mümkün olabilecektir (Demircan, 2003: 108- 109). Ülke deneyimlerinin gösterdiğine göre, devlet müdahalesiyle, sanayileşme hamlesini hızlandırmak mümkündür. Yoksulluk sınırının geçilmesi ve belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşılması amacıyla sanayileşme atılımlarının desteklenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Sanayileşmenin ileriki aşamasında da rekabet gücünün artırılması için kısa süreli teşvik mekanizmalarının uygulanması kaçınılmaz olmaktadır (DTM, 2009: 1).

Teşvik programlarının etkinliği ile ilgili kesin bir sonuca ulaşmanın zor olduğu, çünkü sonuçların sadece ülkeler arasında değil aynı zamanda ülke içinde de farklılık gösterebildiği görülmektedir. Hatta çalışmalar benzer programları analiz eden çalışmaların bile farklı sonuçlara varabildiğini göstermektedir. Örneğin, hem Rubin ve Wilder (1989) ve hem de Papke (1994) Indiana eyaletinde girişim bölgeleri programlarını değerlendirmişleridir. Bu sürede Rubin ve Wilder (1989) program hakkında olumlu sonuçlar bulmuşken ve bu bölgelerin muadili alanlardan daha belirgin olarak fazla getiri sağladığı sonucuna varmışken, Papke (1994) olumlu sonuca varmamış ve bu bölgelerin daha önceki durumdan daha az sermaye sahip olduğu sonucuna varmıştır (Muriente; 2007- 187).

4.3. Ülkemizde Uygulanan Teşvik Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Ülkelerin izledikleri ekonomi politikalarında teşvik sisteminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Teşvikler, diğer kamusal politikalardan farklı olarak ekonomiye doğrudan aktarılabilen ve kısa sürede sonuç alınabilmektedir. Türkiye’de bölgesel kalkınma için kullanılan araçlardan biri sektörler ve yörelere illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılaştırılmış bir teşvik sistemidir (Akan & Arslan, 2008: 109). 1913 yılından itibaren uygulanan teşviklerin uzun yıllar bölgesel önceliklere dayalı sistemlere dayanmasına rağmen bölgesel farklılıkları gidermede başarılı olduğu söylenemez (Çiloğlu, 2000: 31). 1980 sonrası ihracatı desteklemek, 1996 sonrası yatırımları hızlandırmak amacıyla teşviklerde hızlı bir artış yaşanmıştır. 1990 sonrası teşvik uygulamalarında bölgeler arası eşitsizlik ve gelişmiş farklılıklarını azaltmak gibi sosyal amaçlarda göz önüne alınmıştır (Güven, 2007: 24).

Teşvik belgesine bağlanacak yatırımlar açısından Türkiye gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yörelere üzere üç bölgeye ayrılmış, her bölge için farklı şartlar belirlenmiştir. İstanbul ve Kocaeli il sınırları ile An-

kara, İzmir, Bursa, Adana ve Antalya büyük şehir belediye sınırları gelişmiş yöre kapsamına girmektedir. Bu şehirler dışında kalan yerler ile Eskişehir, Konya, Gaziantep, Sakarya, Bolu, Burdur, Kütahya, Afyon, Tekirdağ, Yalova, İçel, Muğla, Aydın, Balıkesir, Kırklareli, Kayseri, Edirne, Isparta, Manisa, Uşak, Düzce, Denizli, Bilecik, Hatay ve Bozcaada ile Gökçeada ilçeleri hariç Çanakkale normal yöre kapsamındaki iller olarak belirlenmiştir. Diğer yerler ise kalkınmada öncelikli yöre kapsamına girmektedir. Mevcut teşviklerle az gelişmiş bölgelerde yatırımlar cazip hale gelememektedir. Türkiye’de fert başına teşvik belgeli yatırım tutarına bakıldığında en avantajlı il grupları ile en dezavantajlı il grupları arasındaki farkın dokuz kat farklı olduğu gözlenmektedir. Bu durum kamu yatırımlarında da görülmekte ve Türkiye’de 81 ilin yaklaşık yarısının toplam teşvik içindeki payı %17 ve toplam kamu yatırımları içindeki payı %27 düzeyindedir. Son olarak, birinci gruptaki illere bakıldığında, bu gruptaki beş ilin toplam teşvikler içindeki payının %40, toplam yatırım içindeki payının ise %33,3’tür (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 9).

Özel sektör teşviğiyle yapılan yatırımların nüfusa oranı Türkiye ortalaması olarak 40 Milyon TL civarındadır. Bingöl, Giresun, Siirt ve Tunceli bu tür bir yatırımın hiç yapılmadığı iller olarak karşımıza çıkarken, Tekirdağ 339 MTL civarındaki bir rakamla en üst sırada yer almaktadır. Bursa, Kırklareli, Muğla, Karaman ve Yalova diğer yüksek miktarda özel sektör teşvik yatırımı alan illerdir. Bunlar arasında sadece Karaman kalkınma öncelikli yöreler arasında yer almaktadır. Bu durum görece geri kalmış yörelere sadece teşvik yoluyla yeterli yatırım yapılamayacağını göstermektedir (Pınar, 2001: 6). Planlı dönemin ilk yıllarından başlayarak kalkınmada öncelikli yörelere özel bir önem verilmiştir. Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilk olarak, 28 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun gereği, 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini kapsayan 22 il olarak belirlenmiştir. Bugün itibariyle KÖY sayısı 50 il olarak devam etmektedir (DPT, 2000: 50). Türkiye’de hizmet veren 17 serbest bölgenin 5’i, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yer almaktadır. Türkiye genelinde, 1999 yılı sonu itibariyle tamamlanmış bulunan 43 Organize Sanayi Bölgesinin 13’ü Kalkınmada Öncelikli İllerde bulunmaktadır (Sarica, 2001: 162).

4.4. Ülkemizde Mevcut Düzenlemelerle Yer Alan Teşvikler

Ülkemizde uygulanan teşvik sistemine etkinlik kazandırmak, teşvik sistemini günün koşullarına uygun bir yapıya getirebilmek amacıyla yeni dü-

zenlemelere gidilmiştir. Ülkemizde mevcut teşvik sistemi ile ilgili yürürlükte olan mevzuat şu kanunlardan oluşmaktadır:

- 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2004)
- 5615 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2007)
- 5838 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun: 2009 yılından itibaren yürürlükte.

4.4.1. 5084 Sayılı Kanun

5084 sayılı kanun; 4325 sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi Hakkında kanununda, 3218 sayılı serbest bölge kanununda, 193 sayılı gelir vergisi kanununda ve 4562 sayılı organize sanayi bölgesi kanununda değişiklikler öngörmektedir. 5084 sayılı kanun; amaç, destek unsurları ve kapsadıkları iller açısından 4325 sayılı kanunla paralellikler göstermektedir. Her iki kanunda da, yatırım ve istihdam olanaklarını arttırarak bölgesel dengesizlikleri giderme amacı ve vergi istisnası veya teşviki, sigorta primlerinde teşvik, bedelsiz arsa, yatırım yeri tahsisi, enerji desteği gibi unsurlar yer almaktadır (Güven, 2007: 24-25). 5084 sayılı Kanun ile kırk dokuz ilde vergi ve sigorta primi teşvikleri, enerji desteği, yatırım için bedelsiz arsa ve arazi temini gibi teşvikler yer almakta ve yeni istihdamın ve yatırımın oluşturulması amaçlanmaktadır. Tablo 1’de 5084 sayılı kanun kapsamında yer alan teşvikler yer almaktadır.

Tablo 1: 5084 Sayılı Kanun Kapsamında Yer Alan Teşvikler

Teşvikler	Kapsam	Sağlanan Teşvik
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	En az 30 işçi çalıştırmak şartıyla ücretler üzerinden <i>hesaplanan</i> gelir vergisinin, Organize sanayi veya endüstri bölgelerinde <i>tamamı</i> , Diğer işyerlerinde %80’i.	31.12.2009 yılı sonuna kadar tahakkuk eden vergiden terkin.
Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviği	En az 30 işçi çalıştırmak şartıyla ücretler üzerinden <i>hesaplanan</i> gelir vergisinin, Organize sanayi veya endüstri bölgelerinde <i>tamamı</i> , Diğer işyerlerinde %80’i.	31.12.2009 yılı sonuna kadar tahakkuk eden vergiden terkin.

Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi	Kapsam dahilindeki iller için en az 30 kişilik istihdam öngören yatırımlara giren gerçek ve tüzel kişilere	5 yıl süre ile istihdam koşulu yerine getirmeleri halinde devlete ait arazi ve arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilecektir.
Enerji Desteği	-Hayvancılık,seracılık, tohumculuk yatırımlarında asgari 10 işçi, -İmalat sanayi, madencilik, turizm, eğitim ve sağlık yatırımlarında asgari 30 işçi.	01.04.2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen ve 31.12.2009 yılı sonuna kadar enerji giderlerinin %20'si Hazinece karşılanacaktır.

Kaynak: 5084 sayılı Kanun

4.4.2. 5615 Sayılı Kanun

5615 sayılı Kanun'da 5084 Sayılı Kanunda belirtilen kapsam dahilindeki iller ve yöreler (toplam 54) için getirilen teşvikler ile ilgili yapılan yeni düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemelere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: 5615 Sayılı Kanun Kapsamında Yer Alan Teşvikler

Teşvikler	Kapsam
5084 Sayılı Kanundaki Bazı Yardımların Geliştirilmesi	-Gelir Vergisi stopajı desteği ve sigorta primi işveren hissesi teşvikinden ve enerji desteğinden yararlanabilmek için gereken asgari işçi sayısı 30'dan 10'a indirilmiştir. -5084 Sayılı Yasaya bedelsiz yatırım yeri tahsisi desteğinde <i>mülkiyet devri</i> öngörülürken bu yasa ile hazine arazisinde 49 yıllık irtifak hakkı sağlanmıştır. -Türk Petrol Kanunu hükümlerine göre boru hattıyla taşımacılık yapanlara bu hatların inşaa ve modernizasyonuna ilişkin olarak yapılan teslim ve hizmetler KDV'den istisna edilmiştir.
Kısa Çalışma Ödeneği	-2008 ve 2009 yıllarında kısa çalışma ödeneği için yapılan başvurularla sınırlı olmak üzere kısa çalışma için öngörülen süre 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır.
Ar- Ge Faaliyetleri	31.12.2013 tarihine kadar Ar-Ge ve destek personelinin elde etmiş oldukları ücretler üzerinden asgari geçim indirimi uygulandıktan sonra hesaplanan gelir vergisi'nin; doktoralı olanlar için %90'i, diğerleri için %80'i tahakkuk eden vergiden terkin edilecektir.

Kaynak: 5615 sayılı Kanun; Cangöz, 2009: 13- 14.

4.4.3. 5838 Sayılı Kanun

5838 sayılı Kanun'un 9. maddesi ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa, 32/A maddesi eklenerek yatırımlardan kaynaklanan indirimli oran uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulama ile tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklenmesi amaçlanmaktadır (GİB, 2009: 1). 5520 sayılı Kanun'un birinci maddesi ile getirilen indirimli kurumlar vergisi uygulaması şunu içermektedir:

“ Finans ve sigortacılık sektörlerinde faaliyet gösteren kurumlar, iş ortaklıkları, taahhüt işleri, 16/7/1997 tarihli ve 4283 sayılı Kanun ile 8/6/1994 tarihli ve 3996 sayılı Kanun kapsamında yapılan yatırımlar ile rüdevans sözleşmelerine bağlı olarak yapılan yatırımlar hariç olmak üzere, Hazine Müsteşarlığı tarafından teşvik belgesine bağlanan yatırımlardan elde edilen kazançlar, yatırımın kısmen veya tamamen işletilmesine başlanılan hesap döneminden itibaren yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirimli oranlar üzerinden kurumlar vergisine tabi tutulur”.

Son duyurulan teşvik paketinde bölgeler gruplandırılmış ve teşvikler açısından dört adet bölge oluşturulmuştur. Bu bölgelerde yer alan teşvikler şunlardan oluşmaktadır. Bu kapsamda birinci bölgede motorlu kara taşıtları ve yan sanayi, elektronik, ilaç, makine imalat ve tıbbi, hassas ve optik alet yatırımları gibi yüksek teknoloji gerektiren yatırımlar; ikinci bölgede teknoloji yoğun sektörler yer almakta ve bu çerçevede makine imalat, akıllı çok fonksiyonlu tekstil, metalik olmayan mineral ürünler kağıt, gıda ve içecek imalatı sektörleri yer almaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölgeleri oluşturan Doğu ve güneydoğu bölgelerinde, tarım ve tarıma dayalı imalat sanayi, konfeksiyon, deri, plastik, kauçuk, metal eşya gibi emek yoğun sektörlerin yanı sıra turizm, sağlık ve eğitim yatırımlar yer almakta ve bunların teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (Cangöz, 2009: 19). Tablo 3'de dört farklı bölgede uygulanacak yatırıma katkı oranı ve uygulanacak kurumlar vergisi oranı yer almaktadır.

Tablo 3: Yatırıma Katkı ve İndirimli Kurumlar Vergisi Oranları (%)

Bölgesel / Sektörel			Büyük Proje	
Bölgeler	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Uygulanacak KV Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Uygulanacak KV Oranı (%)
1	20	10	30	10
2	30	8	40	8
3	40	4	50	4
4	60	2	70	2

Kaynak: 5520 Sayılı 32/A maddesi

4 Haziran 2009 tarihinde duyurulan yeni teşvik sistemi temel olarak yatırımlarda devlet yardımları, aktif işgücü programlarının güçlendirilmesi ve KOBİ'lere Kredi garanti desteği olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır. Ülkemizde mevcut düzenlemelerle yer alan teşvikler şu unsurlardan oluşmaktadır (Cangöz, 2009: 32-35; GİB, 2009):

- Genel Teşvik Unsurları: KDV İstisnası, Gümrük vergisi muafiyeti
- Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviği: Belli bir süre için sigorta primi işveren hissesinin tamamı asgari ücret üzerinden hesaplanan prim tutarıyla sınırlı olarak, Hazine tarafından karşılanacaktır.
- Faiz Desteği: Sabit yatırım tutarının azami %70 oranındaki kısmına faiz desteği verilecektir.
- Yatırım Yeri Desteği: Hazineye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine veya belediyelere ait arazi veya arsaların üzerinde 49 yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikli irtifak hakkı tesis edilecektir.
- Tekstil Tesislerinde Taşınma Desteği: Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri Mamulleri sektörlerinde faaliyette bulunan, asgari 50 kişilik istihdam sağlayan üretim tesislerini Bakanlar Kurulunca belirlenecek illere 31.12.2010 tarihine kadar nakleden mükelleflere teşvik sağlanacaktır.
- KOBİ'lere Kredi Garanti Desteği: Yıllık cirosu 25 milyon TL'nin altında ve en fazla 250 çalışanı olan 30 Haziran 2008 tarihinden önceki 2 yıl içinde takibe düşmüş borcu olmayan ve kamuya vadesi geçmiş borcu bulunmayan işletmeler faydalanabilecektir.

- Türk Lirası veya döviz cinsinden olan, Asgari 1 yıl azami 4 yıl vadeye sahip olan, mevcut kredilerden yenilenen krediler, ilave sağlanacak krediler ve yeni sağlanacak krediler yararlanacaktır.

Sonuç

Vergi politikaları bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarına dayalı bir teşvik ve uygulama modeli ile uygulamada yer bulmakta ve her bölgenin uygulamadaki vergi yükünün de dikkate alındığı bir konumda mali uygulamalar söz konusu olmaktadır. Ortaya konulan vergisel uygulamalar ve önlemler bölgeler itibariyle farklılaşmaların azaltılmasına yönelik ve bölgesel kalkınmayı ekonomik büyümeyle de destekleyerek kalkınma amacına hizmet etmektedir.

Bölgesel kalkınmanın sağlanmasında vergi uygulamasına konu olan en önemli unsurların başında vergi teşvik politikaları gelmektedir. Vergi teşvik politikalarını belirlerken, teşviklerin tek başına işe yaramadığı, istenen sonuçların alınması için bazı önkoşulların sağlanmış olması gerektiği hususu dikkate alınmalıdır. Ekonomik istikrarın sağlanması ve hedef büyüme kriterlerine ulaşmada ulusal ve uluslararası yabancı yatırımcılar için altyapı yatırımlarının tamamlanmış olmasının yanı sıra, ekonomik büyüme kriterlerine ulaşmada siyasi istikrar oldukça önemlidir. Vergi teşvikleri daha çok sektörler arasındaki kaynak dağılımına etki etmekte, girişimcilerin teşvik verilen alanlara yatırımlarını yöneltmelerini sağlamakta, ancak genel olarak yatırım yapıp yapmama kararı üzerinde çok büyük etkide bulunmamaktadır.

Kalkınmaya ilişkin bölgesel ve yerel ihtiyaçların dikkate alınmaması, teşvik politikalarının uygulamadaki etkinliğini saptırmakta; söz konusu bu politikaların bölgeler bazında önemli farklılık gösteren bölgesel ayrımların, yine bölgelerin öznel yapısından kaynaklanan iç dinamiklerinin değerlendirmeden uzak kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Tüm bunlarla birlikte bölgesel gelişme farklılıkları dikkate alınarak, sınai gelişme potansiyeli olan bölgeler için farklı teşvik tedbirlerinin geliştirilmesi, az gelişmiş bölgelerde kurulacak sanayi işletmelerine ucuz işletme kredisi sağlanması ve bu kredilere vergi-resim harç istisnası getirilmesi gibi hususlara yer verilmesi gereği açıktır. Teşviklerden yararlanma şartlarının bölgeler, işletme büyüklükleri ve ihracata göre farklılaştırılmış olması yerinde bir uygulama olmakla birlikte, teşvik unsurlarının her amaca göre ayrı ayrı belirlenmemiş olması önemli bir eksiklik olduğu da görülmektedir. Uygulamadaki vergi teşvik politikaları Türk

vergi sistemine paralel bir şekilde oldukça karmaşık ve dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bu durum teşvik mekanizmasının anlaşılabilirliğinin azalmasına ve etkinliğinin kaybolmasına neden olmaktadır. Türkiye 2000’li yıllarda AB’ne uyum çerçevesinde modern bölgesel politikalar uygulamaya geçmiştir. Ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme sürecinde kentleşme ve büyüme açısından bölgesel farklılıkların ön plana çıkması teşvik sisteminin daha bölgeselleştirilmesi gereğini ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Akan, Yusuf & Arslan, İbrahim; (2008), “Türkiye’de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri ile İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980- 2006)”, *Çalışma ve Toplum*, 2008/1, ss. 107- 119, <http://www.calismatoplum.org/sayi16/akan-arслан.pdf>, 03.12.2009.
- akın, Naci; (2006), Bölgesel Kalkınma Araçları İle Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu, TEPAV, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Amfisi, Ankara, ss. 295- 304.
- Arslan, Kahraman; (2005), “ Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, ss. 275- 294.
- Arslan, Cenk Murat; (1991), “Teşvik Tedbirleri İçerisinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere Yeri ve Önemi”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 116, ss. 47- 56.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009), *Bölgesel Eşitsizlik, Yerel Kalkınma ve Rekabet Edebilir Kentler Komisyonu Raporu, Kentleşme Şurası*, Ankara, <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/kentlesme/kitap8.pdf>, 03.12.2009.
- Bilen, Gülhan; (2006), Türkiye’de Yeni Bölgesel Politikaların Oluşumu, TEPAV, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Amfisi, Ankara, ss. 257-271.
- Cangöz, Ahmet; (2009), Yatırımlarda Devlet Yardımları Yatırımları Teşvik Mevzuatında Beklenen Düzenlemeler, <http://www.gumruknet.net/Dokumanlar/2009/Yat%C4%B1mlar-da%20Yeni%20Te%C5%9Fvik%20ve%20Yard%C4%B1mlar%2017%2006%2009.pdf>, 03. 12. 2009.
- Çiloğlu, İsmail; (2000), “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”, *Hazine Dergisi*, Sayı: 13, ss: 29- 48.
- Demircan, Esra Diverekli; (2003), “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 21, ss. 97- 116.
- Devrim, Fevzi; (2002), *Kamu Maliyesine Giriş*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İlkem Ofset, İzmir.

- Devlet Planlama Teşkilatı (2000), Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT: 2502-ÖİK: 523, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik523.pdf?ref=Sex%C5%99Ehop.Com>, 12.12.2009.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2005), Türkiye- Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/ab/maliis.pdf>, 03.12.2009.
- Eker, Aytaç & ALTAY, Asuman & SAKAL, Mustafa; (2002), Maliye Politikası, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), 5838 Sayılı Kanunla 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununa Eklenen 32/A ve Geçici 4'Üncü Maddelerde Yer Alan Vergisel Teşvikler (İndirimli Kurumlar Vergisi), <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1296>, 08.12.2009.
- Goldenberg, Mark; (2008), A Review of Rural and Regional Development Policies and Programs, Canadian Policy Research Networks, http://www.cprn.com/documents/49496_FR.pdf, 15. 12.2009.
- Güven, Aytekin; (2007), "Türkiye'de İller Arası Gelir Eşitsizliğinde Teşvik Politikasının Rolü: Bir Ayrıştırma Rolü", *Akdeniz İİBF Dergisi* (14), ss: 20- 38.
- Hasanoğlu, Mürteza & Aliyev, Ziya; (2006), "Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, ss: 81- 103.
- Mercado, Ruben G.; (2002), Regional Development in the Philippines: A Review of Experience, State of the Art and Agenda for Research and Action, Philippine Institute for Development Studies, Discussion Paper Series No: 2002-03, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan005113.pdf>, 15.12.2009.
- Muriente, Carlos F. Liard; (2007), "US and EU experiences of tax incentives", *Area*, Vol. 39 No. 2, pp. 186-194.
- Mutlu, Ayşegül; (2003), "Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Bazda Değerlendirilmesi", *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 123, ss. 19- 24.
- Öner, Engin; (2004), "Doğu Anadolu'nun Kalkınma Sorunu ve Çözüm Önerileri (Van İlinin Ekonomik Durumu Üzerine Bir Değerlendirme)", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 8 Sayı: 21, ss. 325- 338.
- Pehlivan, Osman; (2002), Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pınar, Abuzer; (2001), "Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı: Türkiye İçin İller Bazında Bir Tahmin", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi, Tartışma Metinleri, No. 37, http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_37.pdf, 03.12.2009.
- Pınar, Abuzer; (2006), *Maliye Politikası (Teori ve Uygulama)*, Naturel Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara.
- Reeves, Teresa; (2006), Regional Development in The EU and Turkey (AB ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma), *TEPAV, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Amfisi, Ankara, ss.29- 48.
- Sarıca, İsmail; (2001), "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", *Akdeniz İİBF Dergisi* (1),ss.154-204,<http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/dergi/Sayi01/Sarica.pdf>, 03.12.2009.

- Sinemillioğlu, M. Ođuz; (2009), “Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 27, ss. 245- 268, <http://www.e-sosder.com/dergi/27245-268.pdf>, 03.12.2009.
- Tekin, Ahmet; (2006), “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, ss. 301- 316.
- Türk, İsmail; (1985), *Maliye Politikası*, Altıncı Baskı, S Yayınları: 14.
- Kuyucu, Helvacıoğlu & Deniz, Aslı& Tektas, Arzu; (2008), “The Impact of Local Decision-Making in Regional Development Schemes on the Achievement of Efficiency in EU Funds” *Proceedings Of World Academy Of Science, Engineering And Technology*, Volume 34, pp. 648- 656.
- Yılmaz, Zeki; (1999), “Bölgesel Kalkınmanın Boyutları ve AB- Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, ss.79- 96.